

Kamusal Alan ve Medya İlişkisi Üzerine Yeniden Düşünmek: “Akil İnsanlar Heyeti” Örneği*

Zuhal Demir¹

¹Doktora öğrencisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Anabilim Dalı; Öğretim Görevlisi, Trakya Üniversitesi Edirne Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
zuhaldemir@trakya.edu.tr.

Özet: Toplumsal ve siyasal olguları değerlendirme aşamasında medyanın sunmuş olduğu verilerin toplum üzerindeki önemi büyüktür. Çünkü medya, günümüzde kamusal ilgiyi belirlemede ve onu biçimlendirmede etkin role sahip bir aktör olarak kabul edilmektedir. Bu çalışma, 2013 yılı Nisan ayında oluşturulan ve Kürt sorununun çözümü konusunda aktif bir biçimde faaliyet gösteren Akil İnsanlar Heyeti ile ilgili geleneksel medyada yer alan haberlerin Habermasçı anlamıyla kamusal alan/kamuoyu oluşumu bağlamında rolünü ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Haber metinlerinin söylemsel zemininin incelendiği bu çalışmada, Akil İnsanlar Heyeti ile ilgili tartışmaların en yoğun biçimde görüldüğü 5 Nisan 2013-20 Nisan 2013 tarihlerinde geleneksel medyada yer alan haber metinleri Teun A. Van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi ile çözümlenmiştir. Bu kapsamda, Cumhuriyet gazetesi, laik/Kemalist sol çizgiyi; Hürriyet gazetesi ise liberal akımı temsilen seçilmiştir. Analiz edilen haber metinlerinde “bir bütün olarak bakıldığında bu metinlerde ‘kamusal alan anlayışı’ ortaya çıkmakta mıdır?” sorusunun yanıtı aranmıştır. Araştırma bulguları medyanın kamusal alan/kamuoyu oluşumundaki rolüne değinmekle birlikte farklı ideolojileri benimsemiş yayın organlarının toplum üzerindeki yönlendiriciliğini gözler önüne sermektedir. Bu durum, gündemi tek bir yayın organından takip eden okurları belli bir çerçeveden olaya yaklaşmaya itmektir. Çalışmada, Hürriyet gazetesinin, Cumhuriyet gazetesine oranla daha dengeli ve görece de olsa olay taraflarının her ikisine temsiliyet kazandırmasıyla dengeli bir habercilik anlayışını benimsediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kamusal alan, Akil İnsanlar Heyeti, medya, demokrasi, eleştirel söylem analizi

Reconsidering On The Relationship Between Public Sphere And The Media: The Example Of “The Committee Of Wise Men”

Abstract: In the evaluation process of social and political events, the effect of the data presented by the media on the society is significant. Because, today, media is regarded as an actor that has an effective role on determining and shaping the public interest. This study was carried out in order to reveal the role of the news found in the traditional media related to the Wise Men Committee, which was formed in April 2013 and which works actively regarding the solution of the Kurdish problem, with a Habermas sense in the context of the formation of public sphere/public opinion. In this study in which the discourse foundation of news texts is examined, the news texts that were on the traditional media between April 5, 2013 and April 20, 2013 –when the discussions related to the Wise Men Committee were heavy- were analyzed with Teun A. Van Dijk’s critical discourse analysis method. In this context, the Cumhuriyet newspaper was chosen to represent the secularistic/Kemalist leftists, and the Hurriyet newspaper was chosen to represent the liberal movement. The answer to the question “Does the understanding of “public sphere” appear in these texts when they are examined as a whole?” was sought after. The findings of the research revealed the leading quality of the media organs that accepted different ideologies on the society as well as mentioning the role of media on the formation of public sphere/public opinion. This situation pushes readers who follow the agenda via one single media organ to approach events from a specific perspective. The study has reached the conclusion that the Hürriyet newspaper is more balanced than the Cumhuriyet newspaper and, if it is relative, adopts a balanced journalism approach with representation of both sides of the event.

Keywords: Public sphere, Committee of Wise Men, media, democracy, critical discourse analysis.

Giriş

Kamusal alan, bireylerin, kendilerini ilgilendiren ortak meseleler hakkında akıl yürüttükleri ve rasyonel bir tartışma içine girdikleri yaşam alanıdır. Ayrıca tartışmanın sonucunda, o sorun

hakkında ortak kanıların, kamuoyunu oluşturan araç, süreç ve mekânların tanımlanmasını içerir. Jürgen Habermas’ın idealize ettiği burjuva kamusal alanı, görece küçük ölçekli ve bağımsız yazılı basınla gelişmesiyle ortaya çıkan, kitlesel

* Bu makale, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalında hazırlanan doktora tezinden üretilmiştir.

iletişimin teşvik ettiği bir iletişim ve tartışma alanına işaret etmektedir. Kendisi de bir kamusal alan olarak tanımlanan medya, toplumsal ve siyasal olaylarla ilgili verileri topluma iletme ve kamusal alan oluşumu için gerekli bilgiyi sağlaması bakımından günümüzde de önemini korumaktadır. Bu bağlamda, 2013 yılında kurulan Akil İnsanlar Heyeti ile ilgili haberlere de medyada sıkça yer verildiği ve konunun bu mecrada tartışıldığına tanık olunmuştur.

AK Parti hükümeti iktidara geldiği 2002 yılından itibaren demokratikleşme sürecini başlatmıştır. Bu çerçevede ilk kez dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından 2005 yılında dile getirilen “Kürt sorunu”nun çözümü, 2009 yılında başlatılan “Demokratik Açılım ve Çözüm Süreci”nin öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. Söz konusu dönemde, siyasi liderlerin “Kürt sorunu”nun çözümüne dair söylemlerinin yanı sıra farklı dil ve lehçelerin kullanımının önünün açılması, yirmi dört saat Kürtçe yayın yapan bir televizyon kanalının (TRT Şeş) açılması, yol kontrollerinin azaltılması gibi

yeni düzenlemeler atılan adımların ilkleri arasındadır.

AK Parti hükümeti, Kürt sorununun çözümüne ilişkin çalışmalarında, dünya çapında örnek teşkil eden ülkelerin çözüm modellerini göz önünde bulundurmuş ve toplumsal desteğin sağlanması noktasında sivil aktörleri çözümün bir parçası haline getirmeye çalışmıştır. 2013 yılı Nisan ayında oluşturulan Akil İnsanlar Heyeti, bu yaklaşımın bir sonucu olarak Türkiye’nin yedi bölgesinde çalışmalarını sürdürmüş ve barış sürecine katkı sağlamaya çalışmıştır.

Heyetin göreve başlaması 4 Nisan 2013 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında Dolmabahçe Sarayı Başbakanlık Ofisi’nde yapılan toplantının ardından gerçekleşmiştir. Ege Bölgesinde 8, diğer bölgelerde ise 9’ar kişi olmak üzere toplam 62 kişiden oluşan Heyetin üyeleri, akademisyen, yazar, sanatçı ve sivil toplum kuruluşu temsilcileri arasından seçilmiştir. Üyelerin bölgelere göre dağılımı ve mesleklerine/buldukları göreve ilişkin bilgi aşağıdaki gibidir:

Tablo 1

Akil İnsanlar Heyeti Akdeniz Grubu Üyeleri	Meslek/Görev
Rıfat Hisarcıkloğlu	TOBB Başkanı
Lale Mansur	Sanatçı
Tarık Çelenk	Ekopolitik Düşünce Kurulu Üyesi, stratejist
Kadir İnanır	Sanatçı
Nihal Bengisu Karaca	Habertürk yazarı
Şükrü Karatepe	Akademisyen, Kayseri Büyükşehir Belediyesi eski başkanı
Muhsin Kızılkaya	Gazeteci, yazar
Öztürk Türkoğlu	İHD Genel Başkanı
Hüseyin Yayman	Akademisyen

Tablo 2

Akil İnsanlar Heyeti Doğu Anadolu Grubu Üyeleri	Meslek/Görev
Can Paker	TESEV Başkanı
Sibel Eraslan	Star gazetesi yazarı
Ayhan Oğan	Sivil Dayanışma Platformu Başkanı
Mahmut Arslan	Hak-İş Başkanı
Abdurrahman Dilipak	Yeni Akit gazetesi yazarı
İzzettin Doğan	Cem Vakfı Genel Başkanı
Abdurrahman Kurt	Diyarbakır eski milletvekili
Zübeyde Tekir	Tutuklu Hükümlü Aileleri Hukuk Dayanışma Dernekleri Federasyonu Başkanı
Mehmet Uçum	Hukukçu

Tablo 3

Akil İnsanlar Heyeti Ege Grubu Üyeleri	Meslek/Görev

Tarhan Erdem	KONDA Araştırma Şirketi Başkanı
Avni Özgürel	Radikal gazetesi yazarı
Arzuhan Doğan Yalçındağ	Doğan TV Holding Yönetim Kurulu Başkanı
Hasan Karakaya	Yeni Akit gazetesi yazarı
Hilal Kaplan	Yeni Şafak gazetesi yazarı
Fuat Keyman	Akademisyen, yazar
Fehmi Kuru	Star gazetesi yazarı
Baskın Oran	Akademisyen

Tablo 4

Akil İnsanlar Heyeti Güney Doğu Anadolu Grubu Üyeleri	Meslek/Görev
Yılmaz Ensaroğlu	SETA Vakfı Hukuk Direktörü
Kezban Hatemi	Hukukçu
Mehmet Emin Ekmen	AK Parti eski milletvekili
Murat Belge	Taraf gazetesi yazarı
Fazıl Hüsnü Erdem	Akademisyen, hukukçu
Yılmaz Erdoğan	Sanatçı
Etyen Mahçupyan	Zaman gazetesi yazarı
Lami Özgen	KESK Başkanı
Ahmet Faruk Ünsal	AK Parti eski milletvekili, MAZLUMDER Başkanı

Tablo 5

Akil İnsanlar Heyeti İç Anadolu Grubu Üyeleri	Meslek/Görev
Ahmet Taşgetiren	Bugün gazetesi yazarı
Beril Dedeoğlu	Akademisyen, YÖK üyesi
Cemal Uşşak	Gazeteci, yazar
Vahap Coşkun	Akademisyen, yazar
Doğu Ergil	Akademisyen
Erol Göka	Akademisyen
Mustafa Kumlu	Türk-İş Genel Başkanı
Fadime Özkan	Star gazetesi yazarı
Celalettin Can	78'liler Vakfı başkanı, Özgür Gündem gazetesi yazarı

Tablo 6

Akil İnsanlar Heyeti Marmara Grubu Üyeleri	Meslek/Görev
Deniz Ülke Arıboğan	Akademisyen
Mithat Sancar	Akademisyen, yazar
Levent Korkut	Akademisyen
Mustafa Armağan	Araştırmacı-yazar
Ali Bayramoğlu	Yeni Şafak gazetesi
Ahmet Gündoğdu	Memur-Sen Başkanı
Hayrettin Karaman	Yazar
Hülya Koçyiğit	Sanatçı
Yücel Sayman	Akademisyen, yazar

Tablo 7

Akil İnsanlar Heyeti Karadeniz Grubu Üyeleri	Meslek/Görev
Yusuf Şevki Hakyemez	Akademisyen
Vedat Bilgin	Akademisyen
Fatma Benli	Hukukçu

Şemsi Bayraktar
Kürşat Bumin
Oral Çalışlar
Orhan Gencebay
Yıldırım Oğur
Bendeve Palandöken

Türkiye Ziraat Odaları Birliği Başkanı
Yeni Şafak gazetesi yazarı
Taraf gazetesi yazarı
Sanatçı
Taraf gazetesi yazarı
Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar
Konfederasyonu Başkanı

Kaynak: (Akil Sayısı 63, 2013).

Heyetin amacı, Kürt sorununun çözümü konusunda toplumsal algı oluşturmak olarak ifade edilmiştir (CNN Türk, 29 Mart 2013). Bunun için heyetten istenen, yurttaşlarla görüşmeleri ve bu görüşmeler sonucunda yurttaşların beklenti ve endişelerini hükümete iletmeleridir. Heyetin çalışmalarını ilk etapta 1 aylık süre içerisinde tamamlayacağı duyurulmuş ancak bu süre daha sonra 2 aya uzatılmıştır. İki ay sonunda her grup çalışmasını hazırladığı raporla özetlemiştir. Gruplar, yöntem ve görüşülecek kişiler konusunda kendi inisiyatiflerini kullanarak hareket etmişlerdir. Bunun neticesinde de her grubun uyguladığı yöntem ve görüştüğü kişiler/gruplar farklılık göstermiştir. Aynı zamanda her grubun ulaştığı kişi sayısı da birbirinden farklıdır.

Bu süreçte, medyada sık sık yer edinen Akil İnsanlar Heyeti, kamusal alan ile medya arasındaki ilişkiyi ortaya koyma amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmanın örneğini oluşturmaktadır.

Çalışmada, Türkiye yazılı medyasında yer alan Akil İnsanlar Heyeti ile ilgili haber metinlerinin söylemsel zemini Teun A. Van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi tekniği ile çözümlenmekte ve Habermas'ın kamusal alan kavramlaştırması referans alınarak "Bir bütün olarak ele alındığında, yazılı medyada yer alan haber metinlerinde 'kamusal alan' anlayışı ortaya çıkmakta mıdır?" sorusunun yanıtı aranmaktadır.

Bir Kamusal Alan Olarak Geleneksel Medya

Demokrasi tartışmalarının temel kavramlarından biri olan "kamusal alan" kavramı ile ünlü düşünür Jürgen Habermas, kamuoyuna benzer bir alanı işaret etmektedir. Tüm yurttaşların katılımının garanti olduğu kamusal alan, özel bireylerin kamusal bir gövde oluşturarak genel yarara ilişkin meseleler ile ilgili kısıtlanmamış bir biçimde tartışabilmeleri ile

oluşur. "Kısıtlanmamış" olmakla kastedilen, bireylerin toplanma, örgütlenme, kanaatlerini ifade etme ve yayınlama özgürlüklerinin garanti altına alınmış olduğu ve bu özgürlüklere sahip bir biçimde tartışabilmeleridir. Bu şekilde bir iletişimin varolabilmesi için öncelikle yurttaşlara her tür bilginin ulaştırılabilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda bireylerin ulaştırılan bu bilgilerden etkilenmesini olanaklı kılacak bir takım araçlara ihtiyaç duyulacaktır. Bu araçlar Habermas'a göre gazeteler ve diğer kitle iletişim araçlarıdır ki, onları "kamusal alanın iletişim araçları" olarak isimlendirir (2015, s. 95). Bu bağlamda Lippman (Abdandan akt. Bektaş, 2000, s.130)'ın gazete ile ilgili sözleri de gazetelerin kamuoyu oluşumundaki önemini vurgular niteliktedir: "*Gazeteler demokrasinin İncil'i sayılır. Gazete herkesin okuduğu tek kitaptır. Bir bakıma, herkesin her gün okuduğu tek kitaptır!*".

Kamuoyu ifadesi, yurttaşların devleti resmi olmayan yollarla eleştirme ve onun faaliyetlerini denetleme görevlerine işaret eder. Toplum ve devlet arasında aracılık eden ve içinde kamunun kendisini kamuoyunun oluşturucusu olarak örgütlediği bir alan olarak kamusal alan ilkesi (burada kamuoyunun işleyişinin ilk kez garanti edilebilmesini sağlayan bir normlar modeli ve davranış tarzlarından bahsediyor. Bu normlar ve davranış tarzları şunları içerir: a) herkesçe erişilebilir olmak; b) tüm ayrıcalıkların ortadan kaldırılması ve c) genel normların ve rasyonel meşrulukların keşfedilmesi), böylece, kamusal bilgi ilkesiyle uyum içindedir. Bir zamanlar monarşilerin gizli saklı politikalarına karşı uğruna mücadele verilerek kazanılan kamusal bilgi ilkesi, o zamandan bu yana devlet etkinliklerinin demokratik kontrolünü mümkün kılmıştır (Habermas, 2015, s.96). Habermas'ın ana hatlarını bu şekilde çizdiği kamusal alan on yedinci yüzyılın sonundan itibaren özel alan ile kamu otoritesinin birbirinden ayrıldığı bir alanı temsil etmektedir.

Habermas'ın ideal kamusal alan olarak ortaya koyduğu burjuva kamusal alan, Geç Ortaçağ ile

18. yüzyıl arasında oluşur. Toplumla devlet arasında kamuoyunun bir aracı olarak işlev gören burjuva kamusal alan (Ku, 2000, s. 218), kamuoyunu yönlendirmede sahip olduğu gücü ve etkinliği kaybeden aristokrasinin boş bıraktığı alanı, entelektüeller özellikle de yazarların doldurduğu bir dönem olarak izlenmektedir. Siyasal denetimden uzak olan kafeler, salonlar vb. yerlerde özgürce tartışan katılımcıların ortak görüş aradığı ve bu düşünceleri devleti yönetenlere yöneltmeyi başarabildikleri burjuva kamusal alan (Baumann, 2003, s. 45-48) aynı zamanda bireylerin kendilerini diğer bireylerin varlıkları ile tanımladığı bir alan olarak mahremiyetten kamusalığa geçişi de simgelemektedir (Johnson, 2001, s. 219-220).

Habermas (2014, s.305), kamusal alanın değişime uğramasını basın dönüştürümü ile bağlantılı bir biçimde ele almaktadır: *“Kamusal alanın işlev değişimi bir alan olarak kamunun yapısının değişmesine dayanır; bu da, onun en mümtaz kurumu olan basının dönüştürümünde cisimleşir.”* Basın, 18. yüzyıl burjuva kamusal alanının ve özgür tartışmanın bir aracı olarak işlev görürken, kamuoyunu yönlendirmedeki gücünün fark edilmesi üzerine çok kısa bir süre sonra devleti yönetenlerin manipülasyon aracına dönüşmüştür.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren endüstri devriminin etkisiyle, sermayenin yoğunlaşması, tekelleşme, emperyalizmin yaygınlaşması, ulusçuluğun yükselmesi ön plana çıkarken, korporatist iktidar ilişkilerinin içinde yeni oluşumların kurulduğu görülmektedir (Tokgöz, 2014). Aynı zamanda on dokuzuncu yüzyıl bireylerin burjuva ve insan olarak, görece eşit biçimde, önce yazınsal konularda, sonra siyasal basının gündeme girmesiyle toplumla ve devletle ilgili konularda serbestçe rasyonel-eleştirel tartışmalar yaptıkları, ilkece herkesçe erişilebilir kamusal alandan; devletin özel alana müdahale ettiği, toplumun da devlete nüfuzuyla toplumun ‘yeniden feodalleştiği’, özel-kamu ayrımının silindiği, reklamların ve halkla ilişkilerin yükseldiği bir döneme işaret etmektedir. Bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren de politik partilerin ve kitle iletişim araçlarının biçimlendirdiği görünüşteki kamusal alana geçilmiştir (Kejanlıoğlu, 2015, s.838). Korporatist iktidar ilişkileri içinde, gazetelerin de artık seçkin olmaktan sıyrılarak kamuoyunu yönlendiren bir kitle iletişim aracı haline dönüştüğünü vurgulamak gerekir (Tokgöz, 2014, s.189). Olayları yorumlama biçimiyle insanların

kanaatlerine yön veren (Kapani, 1996, s.150) ve kamusal ilgiyi belirlemede rol oynayan medya, bireylerin dünyayı anlamlandırmaları adına düzenledikleri imgeler ve söylemlerin organizasyonunda hayati bir rol oynamaktadır (Golding ve Murdock, 2002, s.59). Böylesi bir konumlanış içinde, gazete haberlerinin önemi de yadsınamayacak kadar büyüktür.

Yukarıdaki önkabullerle birlikte, bu çalışmada ele alınan konu çerçevesinde, geleneksel medyada yer alan haber metinleri bütünsel olarak değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu tür bir çalışma, Türkiye’nin en önemli meselelerinden biri olarak görülen Kürt sorununun çözümü konusunda medyanın kamusal alan/kamuoyu oluşumunda oynadığı rolü ortaya koyması açısından önemsenmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, Teun A. Van Dijk’in eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Van Dijk, Pierre Bourdieu’nün görüşlerinden yola çıkarak, sembolik seçkinlerin (gazeteciler, yazarlar, sanatçılar, yönetmenler ve akademisyenler) eşitsiz toplumsal yapının eklenmesindeki önemli konularına işaret ederken, onların, söylemin başlıklarının, stiline ve sunumunun belirleyicileri olduklarını söyler. Diğer yandan haberi bir tür olarak değil, bir söylem olarak ele alan Van Dijk, haberin söylemini, toplumda var olan egemen söylemlerin bir ürünü olarak görür (İnceoğlu ve Çomak, 2009, s.30).

Dijk’a göre, *“Eleştirel söylem analizi öncelikle sosyal gücün kötüye kullanımı yolunu, egemenlik ve yeniden üretimde ortaya çıkan eşitsizlik, metin ve konuşmayla sosyal ve politik bağlama direnen bir analitik söylem incelemesi biçimidir.”* (<http://www.discourses.org>). Söylem analizi, dilin incelenmesine dayanır. Söz konusu incelemeyi yaparken basit bir çözümlenmeden kaçınarak, sözdizimsel ve semantik sınırların ötesinde yatan gizli anlamları incelemeyi hedef edinir. Diğer bir deyişle söylem çözümlenmesi ile ulaşılmak istenen sonuç, dilin biçimsel yönünden ziyade dilin içinde kurulduğu kültürel ve sosyal bağlama bağlı olarak dili kullananların oluşturduğu sosyal olayları anlamaktır.

İçinde bulunduğumuz çağı söylem çağı olarak nitelendiren Edibe Sözen (1997), popüler söylem üreticisi olan medyanın büyük bir güç olduğunu vurgulamaktadır. Medya dünyayı bizim adıma

şekillendirirken, medyayı da iktidarlar şekillendirmekte ve yönlendirmektedir.

İktidarların bize medya kanalıyla ulaştırdığı söylemlerini çözümleyen Van Dijk, haber çözümlemelerini tematik ve şematik olmak üzere iki yapı üzerine kurar. Tematik anlayışta makro ve mikro yapılar önemlidir. Tematik çözümlemede en önemli unsur olan hiyerarşik yapılar ön plandadır. Burada karşımıza ana ya da üst başlık, başlık, alt başlık, spot, haber girişleri, hikâyeler ya da olaylar zinciri birbirini hiyerarşik olarak takip eder. Van Dijk, şematik çözümlemede daha çok durumsallığa ve yorumlara yer vermektedir. Dolayısıyla da, hikâye ya da olayın örgüsü ve yapısı değerlendirilir. Durumsallığa ilişkin bilgi verilir ve haberin verildiği tarih, haberin gerçekleştiği tarih, haberin işleniş biçimi, bilgisellik ve art alan bilgileri de ele alınıp değerlendirilir (İnceoğlu ve Çomak, 2009, s.31-32).

Van Dijk, mikro yapı çözümlemelerinde ise haberin cümle yapıları üzerinde durmaktadır. Cümle yapılarında, basit cümleler ve karmaşık cümleler, çatısı bakımından etken çatılı/edilgen çatılı cümleler, haberin kip ve zaman olarak incelenmesinde cümlelerin uzun ya da kısa yapıları, sözcük ve sözcük öbeklerinin seçimi ve retorik sistematik ve hiyerarşik olarak yapılandırılır (İnceoğlu ve Çomak, 2009, s.32).

Bu çalışmada, Türkiye’de Kürt sorununun çözümü konusunda aktif bir biçimde rol alan “Akil İnsanlar Heyeti” ile ilgili haber metinlerinin

söylemsel zemini Teun A. Van Dijk’in eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelenmiştir. Araştırma kapsamında ele alınan gazeteler siyasal ve ideolojik temsilleri göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Buna bağlı olarak, Cumhuriyet, laik/Kemalist sol çizgiyi; Hürriyet ise liberal akımı temsilen araştırmaya dâhil edilmiştir. Çalışma, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde 5 Nisan 2013-20 Nisan 2013 tarihlerinde yayımlanan haber metinlerinin çözümlenmesi üzerine temellendirilmiştir.

Araştırmanın Kısıtları

Çözümlenen örnek olay çerçevesinde ulaşılan veriler ve buna bağlı olarak yapılan yorumlar Türkiye geleneksel medyasını temsilen seçilen gazeteler ve belirtilen zaman ile sınırlıdır. Buna bağlı olarak yapılan genellemeler de yine söz konusu gazeteler için geçerlidir.

Bulgular

4 Nisan 2013 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından açıklanan Akil İnsanlar oluşumu ile ilgili haberlerin çözümlenmesi için 5 Nisan 2013-20 Nisan 2013 tarihleri esas alınarak, 2 gazetenin haberleri taranmıştır.

Yapılan gazete taramasında Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde konuyla ilgili eşit sayıda haber yayımlandığı saptanmıştır. Haber sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 8: Akil İnsanlar Heyeti ile ilgili gazetelerde 5 Nisan 2013-20 Nisan 2013 tarihlerinde yer alan haber sayısı

Cumhuriyet	Hürriyet
34	34

Kaynak: Basılı gazetelerden yazar tarafından sayılarak tespit edilmiştir.

Cumhuriyet Gazetesinde Yayımlanan Haberlerin Söylem Analizi

Cumhuriyet gazetesinde Akil İnsanlar Heyetinin kamuoyuna açıklandığı günün ertesi günü olan 5 Nisan 2013 tarihinden 20 Nisan 2013 tarihine kadar

konuyla ilgili toplam 34 haber yayımlanmıştır. Haberlerin 7’si 1. sayfadan anonslanmıştır. Ancak birinci sayfa manşeti/sürmanşetine taşınmamıştır.

11 Nisan 2013 tarihli Cumhuriyet gazetesinde “Akılların bölgedeki ilk toplantılarında fikir ayrılıkları yaşandı” üst başlığı ve “Tartışmayla başladılar” başlığıyla verilen haber metninde, Akil İnsanlar Heyeti Doğu Anadolu Grubunun Malatya’da düzenledikleri toplantı sırasında Niyazi Doğan adlı bir gazetecinin sürece yönelik eleştirisi

karşısında iki heyet üyesinin birbiri ile çelişen farklı tepkilerini konu edinmektedir. Tematik açıdan bakıldığında, başlık ve üst başlığın varsayımsal bir nitelikte olduğu görülmektedir. Kullanılan spot, kısa ve konuyu özetler durumdadır. Başlık, üst başlık ve spot arasında uyum söz konusudur. Gazete, heyet üyeleri arasındaki “fikir ayrılığı”nı hem üst başlık hem de spotta dile getirmiştir. Hatta bu sebepten çıkan çatışmayı “sert” olarak nitelendirerek habere yorumunu da katmıştır. Metin, okuyucunun haber algısını ve yorumunu belli bir yönde kontrol etme amacı taşımaktadır. Mikro yapı incelemesine dayanarak, cümlelerin aktif, basit ve anlaşılabilir olduğunu söylemek mümkündür. Birbirleriyle çelişen cümlelere rastlanmamaktadır. Gazete, haber metninde öne çıkarmak istediği ifadeler için koyu renk harfler kullanmayı tercih etmiştir. Alt metin, okuyucuya aynı heyette yer alan üyeler arasında bir birliktelik olmadığı düşüncesini iletmektedir. Aynı zamanda metin içerisinde yer verilen “Malatya’daki toplantıda gazeteci Niyazi Doğan, sürecin yönetimine ve Başbakan Erdoğan’ın söylemlerindeki çelişkilerine ilişkin eleştirilerini dile getirince eski AKP Diyarbakır Milletvekili Abdurrahman Kurt tarafından “Sürece karşı olmakla” suçlanarak susturuldu” ifadesiyle gazete, heyet üyesinin olay karşısındaki tutumuna karşı olduğunu göstermektedir. Cumhuriyet, editöryal taraflılığı perdelemek amacıyla stratejik alıntı yapmıştır.

Cumhuriyet gazetesinin Akil İnsanlar Heyeti ile ilgili haberlere ilgisi yoğundur. Konuyu daha çok muhaliflerin sesinden okuyucuya taşımıştır. Haberleri, incelenen dönemde manşet/sürmanşete taşımamış ancak birinci sayfa anonslarına yer vermiştir. Devam haberleri 4, 5, 6 ve 9. sayfalarda “Haberler” başlığı altında yer almıştır. Konuyla ilgili haberlerde fotoğraf kullanımını tercih etmemiştir.

Cumhuriyet gazetesinin konu ile ilgili haberlerinin çoğu Akil İnsanlar Heyetine yönelik eleştiriler ve heyetin çalışmaları esnasındaki protestolar üzerinedir. Konuyla ilgili STK temsilcileri ve siyasetçilerin görüşlerine sıkça yer verilmiştir. Haber metinleri genellikle yazım kuralları açısından nesnel görünmekle beraber yapılan alıntılarla gazetenin, habere yorum katmaksızın yorum yaptığı görülmektedir. Bu şekilde yapılan alıntılar belirtilen fikre katılımı yansıtarak okuyucuya iletilmektedir.

Gazete, eril bir dil kullanmakta, “akıl insan” terimi yerine “akıl adam” terimini kullanmayı tercih etmektedir.

“Alevi örgütleri, AKP’nin hazırladığı akil adamlar listesinde yine yok sayıldıkları görüşünde” üst başlığı ve “Teslim Adamlar Listesi” başlığı; “CHP’ye göre akil adamlar oluşumu hükümetin halkla ilişkiler firması gibi çalışacak” üst başlığı ve “Aklama Komisyonu başlığı; “Bahçeli’den AKP’nin ‘Akil’lerine Çağrı” üst başlığı ve “Yanlıştan Dönmek İçin Vakit Var” başlığı; “Gençay Gürsoy ve Celal Doğan Başbakan’ın ‘heyet’ini değerlendirdi” üst başlığı ve “‘Akil’ler Yetkisiz” başlığı ile verilen haberlerde görüldüğü gibi Akil İnsanlar Heyeti’nin hükümetin ve Recep Tayyip Erdoğan’ın heyeti olduğu görüşüne sahip olan ifadeler gazete tarafından üst başlığa sıkça taşınmıştır. Başlıklar editöryal seçimin bir ürünüdür. Tümü varsayımsal olup, okuyucuyu yönlendirme amacı taşımaktadır.

İncelenen dönemde KESK Başkanı Lami Özgen’in

heyet üyeliği, konuyla ilgili 3 haberin ana temasını oluşturmuştur. 11 Nisan 2013 tarihinde birinci sayfadan anonslanan haberin başlığı “Akil Sanığa Akil Avukat”, iç sayfalarda “Hakkımız Gasp Edildi” başlığı ile verilmiştir. Başlığın tırnak içerisinde alınmadan alıntılanarak verilmesi, görüşü, metnin kendi sesine dönüştürmüştür. 14 Nisan 2013 tarihinde “KESK’e Zarar Veriyor” ve 16 Nisan 2013 tarihinde “Özgen’in Tercihi Doğru Değil” üst başlığı “KESK’te Akil İnsan Sıkıntısı” başlığı ile verilmiştir. 11 Nisan 2013 tarihli haber metninde, Akil İnsanlar Heyeti’nde yer alan üyelerden birisinin KCK operasyonları kapsamında yargılandığı ve bir diğer Akil İnsanın da onu savunan avukatlardan biri olduğuna dikkat çekilirken, sözü edilen üyelerin Recep Tayyip Erdoğan tarafından seçildiği vurgusu yapılmıştır. Söz konusu durumu “ironi” olarak niteleyen gazete, bu yakıştırmayı ara başlığa “Akil

Adamlar İronisi” şeklinde taşımıştır. Başlık ve üst başlık metinde yer alan konuşmaların özetlenmesiyle oluşturulmuştur. Metinde kullanılan spot kısadır ve Lami Özgen’in sözleri tırnak içerisinde alınarak aktarılmıştır. Metinde dikkat çekilmek istenen ifadeler için koyu ve kalın harfler kullanılmıştır. Haber metninde 5 saniğin ifadelerine yer verilmiş; karşıt görüşte olan uzman kullanımı tercih edilmemiştir.

Hürriyet Gazetesinde Yayımlanan Haberlerin Söylem Analizi

Hürriyet gazetesinde 5 Nisan 2013 tarihinden 20 Nisan 2013 tarihine kadar konuyla ilgili tartışmaların en yoğun biçimde yaşandığı dönemde toplam 34 haber yayımlanmıştır.

Gerek yazılı basında, gerekse radyo ve televizyonda haberlerin ortak özelliği “alıntılanmış

konuşmalardan” oluşuyor olmasıdır. Bu özellik, haberin egemen söylemlerin yeniden kurulduğu bir metin olduğu olgusunun bir yansımasıdır. Yazılı basında doğrudan alıntılar tırnak işaretleri kullanılarak gerçekleştirilir (İnal, 1996, s. 101). 5 Nisan 2013 tarihinde gazetenin birinci sayfasından anons edilen “Helalleşme Zamanı” başlıklı haber, düz ve bilgi veren bir spotla beraber Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın heyetin ilk toplantısında yapmış olduğu konuşmasının alıntılanmasından oluşmaktadır. Böylece gazete, egemen söylemlerin yeniden üretildiği bir mecra olarak değerlendirilmektedir. İç sayfalarda yer alan devam haber ise gazetenin “Gündem” başlıklı sayfasında yer edinmiştir. Tematik açıdan bakıldığında, “Ayrışma değil BAYRAMLAŞMA” başlığıyla verilen

haberde başlığın varsayımsal ve buna bağlı olarak yönlendirici olduğu görülmektedir. Haberde spot kullanımı söz konusudur. Spot, düz ve haber veren yapıdadır. Recep Tayyip Erdoğan’ın sözleri düz bir dille, doğru kabul edilerek spota taşınmıştır. Haberde çok sayıda alt başlık kullanıldığı görülmektedir. Haber metninin tümü Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın konuşmasından alıntılanarak oluşturulmuştur. Buna bağlı olarak metin içinde muhabirin yorumuna rastlanmamaktadır. Haber metni yazım kuralları açısından nesnel görünmekle beraber, başlıklarda kalın ve büyük harflerin yer yer de kırmızı renk harflerin kullanılması Erdoğan’ın ifadelerine katılım yönünde örtük bir anlam taşımaktadır. Başlıklar ve alt başlıklar genel olarak uyum içindedir. Ancak aynı sayfada yer alan başlıklar arasındaki tezatlıklar dikkat çekicidir. Söz konusu haberin yer aldığı sayfada renkli harflerle “En az destek EGE’DEN” başlığı kullanılarak gerçekte bir ayrışmanın varlığına dikkat çekilmiştir. Metinde Tayyip Erdoğan’ın heyet üyeleri ile el sıkışırken çekilmiş 3 farklı fotoğrafa yer verilmiştir.

Fotoğraf altı kullanılmayan görseller haber metni ile uyum içerisindedir. Birinci sayfadan anons edilen haber, iç sayfada manşetten verilmiştir. Profesyonel nesnellik ihlallerine rastlanmayan haber metninde konuyla ilgili yalnızca Başbakan’ın sözlerine yer verilmiş karşıt düşünceler seslendirilmemiştir. Bu özelliği ile metnin kapalı olduğu söylenebilmektedir. Gazete, bu haberde sadece aktaran rolünü üstlenmiştir.

Gazetenin aynı nüshasında yer alan “Girişte Kimlik Kontrolü Yapıldı” başlığıyla verilen haber 5N 1K kuralına uygun şekilde yazılmıştır. Yorum içermeyen haber metni bilgilendiricidir.

6 Nisan 2013 tarihli Hürriyet’te yer alan “Cayma Vaktiniz Var” başlıklı haber metninde Akil İnsanlar Heyeti’ne karşı çıkan MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin eleştirilerine yer verilmiştir. Bu haberde

Bahçeli, heyet üyelerinin bir hata yapmakta olduklarını düşünmekte ve sürecin başındayken onları vazgeçmeye davet etmektedir. Başlık, Devlet Bahçeli'nin sözlerinden alıntılanarak oluşturulmuştur ve yönlendiricidir. Haberde kullanılan spot da haberi özetler niteliktedir. Metnin tümünde yoruma rastlanmamaktadır. Kullanılan alt başlıklar ile başlık arasında uyum söz konusudur. Ancak aynı sayfada Akil İnsanlar Heyeti bağlamında tezatlık içeren haberlere yer verildiği görülmektedir. "Cayma Vaktiniz Var" başlığı altında yer alan "Akil İnsanlar Bize Ne Diyecek" ve "Korkudan Akil Adam Oldular" başlıklı haber metinleri oluşuma ve sürece negatif bakış açılarını seslendirirken, yine aynı sayfada yer alan "Bundan Sonra Mutluluk Olacak" başlıklı haber, oluşumun ve sürecin olumlu bakış açısıyla aktarıldığı bir haber olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Recep Tayyip Erdoğan, Devlet Bahçeli ve heyeti eleştiren MHP Genel Başkan Yardımcısı Celal Adan'ın fotoğrafları vesikalık fotoğraf olarak kullanılmışken, sayfada yer alan en büyük fotoğrafın "Akil İnsanlar Bize Ne Diyecek" başlığı altında Atatürk büstü, duvara asılmış şehit fotoğrafları ve şehit fotoğraflarının önünde sıralanmış şehit babalarının görüntüsünden oluşması ilgi çekicidir ve örtük bir anlam taşımaktadır.

Hürriyet gazetesinin Akil İnsanlar Heyeti ile ilgili

haberlere ilgisi yoğundur. Gazetenin, konuyu zaman zaman zaman magazinleştirdiğine de tanık olunmaktadır. Örneğin aynı tarihli gazetede yer alan "Orhan Baba programa kaçtı" başlığıyla verilen haber ile 14 Nisan 2013 tarihli "Kadir Abi Eli", aynı tarihli gazetede yer alan "Akil İnsanın

Kayınvalidesini İkna Edecek" başlıklı haber ile 13 Nisan 2013 tarihli gazetede yer alan "Ben Mükremin" başlıklı haberler sözü edilen durumu destekler niteliktedir. Gazete genel olarak fotoğraf altı kullanımını tercih etmemektedir. Kullanılan fotoğrafların metin ile uyum içerisinde olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili haberler nesnel açıdan ele alınmakla birlikte, hükümet kanadının açıklamalarının "söyledi", "dedi" şeklinde ifade edildiği buna karşın muhalif kanadın açıklamalarının ise "iddia etti", "tepki gösterdi" gibi yüklemlemlerle verildiği görülmektedir. "MHP Genel Başkan Yardımcısı Celal Adan, açılım süreciyle ilgili yaptığı açıklamada, Başbakan'ın ihanet içinde olduğunu iddia etti." örneğinde olduğu gibi kullanımı tercih edilen "iddia etti" ifadesi, gazetenin sözkonusu görüşe katılmadığını göstermektedir. Hürriyet, konuyla ilgili haber metinlerinde genel olarak aktarıcı rolünü tercih etmiş, yorumdan kaçınmıştır. Konuyla ilgili haberlerinde hükümetin karşısında yer almayı tercih etmemiştir. Doğan Medya grubuna ait olan gazetenin bu tutumunda, Aslıhan Doğan Yalçındağ'ın heyet üyeleri arasında yer almasının da etkili olabileceği düşünülmektedir. Zaten ileriki bir zamanda (12 Mayıs 2013) gazetenin önde gelen köşe yazarlarından Taha Akyol, Aslıhan Doğan Yalçındağ ile tam sayfa Akil İnsanlar Heyeti ve Yalçındağ'ın üyeliği üzerine röportaj haber yapmıştır.

Konuyla ilgili haberler sürmanşetten verilmemiştir. Ancak birinci sayfa manşetinden haber verildiği gibi sık sık birinci sayfa anonsları yapılmıştır. Devam haberleri de "Gündem" başlıklı sayfadan sayfa manşeti/ikinci manşet olarak verilmiştir. Kullanılan spotlar genel olarak metin içinde açıklamasına yer verilen kişinin konuşmalarından alıntılanarak yapılmıştır. Haber metinlerine bakıldığında genel olarak ardalın bilgisinin yer almadığına tanık olunmaktadır. Gazete tarafından oluşuma destek veren kesimleri özne olarak ele alan haberler sıkça yapıldığı gibi oluşuma ve sürece muhalif olan kesimlerin özne olarak karşımıza çıktığı haber metinlerine de yer verilmesi, gazetenin Cumhuriyet gazetesine kıyasla daha dengeli bir habercilik anlayışını benimsediğini göstermektedir. Kaldı ki, konuyu sıkça kamusal alana taşınmasıyla kamusal bir işlev de üstlenmiştir.

Hürriyet gazetesini, politik gündemi ana teması olarak tutmaktan ziyade, yaşamın her alanına seslenen bir gazete olmanın verdiği bir esneklikle gündem haberlerini düzenlemektedir (Özerkan,

2009: 84). Gazete, araştırma kapsamında incelenen dönemde de bu özelliğini sürdürmüştür.

Genel olarak kullanılan cümleler aktif ve basit yapıdadır. Aynı haber metni içerisinde çelişen ifadelere rastlanmamaktadır. Stratejik noktalama işaretlerine genellikle rastlanmamaktadır. Ancak dikkat çekilmek istenen ifadelerin alt başlığa çekilerek kalın ve büyük harflerle yazıldığı görülmektedir. İnanırcılığı arttırmak amacıyla zaman zaman anket sonuçlarına yer verildiğine tanık olunmaktadır. Kullanılan dilin sert ya da yumuşak oluşu aktarılan konuşmaların içeriğine göre farklılık göstermekte ancak bu durum gazetenin yorumu olmadığı için okuyucu tarafından düz olarak kabul edilmektedir. Metinler zaman zaman kısa, zaman zaman uzun olabildiği gibi tümü yalındır. Gazete, eşitlikçi tavır sergileyerek “akıl insan” terimini kullandığı gibi; alıntı başlıklarda eril bir ifade olarak “akıl adam” terimini de kullanmaktadır.

Sonuç

Her iki gazete de konuya ilişkin sayıca fazla habere yer vererek konuyu kamusal alana taşımıştır. Ancak 5 Nisan 2013-20 Nisan 2013 tarihleri arasında incelenen Cumhuriyet gazetesinin Akil İnsanlar Heyeti ile ilgili yaklaşımının Hürriyet gazetesinden temelde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Hürriyet gazetesi, Cumhuriyet gazetesine oranla daha dengeli ve görece de olsa olay taraflarının her ikisine temsiliyet kazandırmasıyla daha dengeli bir habercilik anlayışını benimsemiştir.

Cumhuriyet gazetesinin olaya ilişkin temel yaklaşımı, “Akil İnsanlar Heyetinin üyelerinin AK Parti ve Recep Tayyip Erdoğan tarafından belirlendiği; hükümet için çalışacak bir heyet olduğu; Heyetin AK Parti haricindeki diğer gruplar tarafından benimsenmediği; toplum tarafından da protesto edildiği ve bu yapısıyla barış sürecine herhangi bir katkı sağlamaktan uzak olduğu” şeklinde ifade edilebilir.

“Heyetin barış için çalışacak olduğu, farklı kesimleri temsil ettiği, toplum tarafından ilgiyle karşılandıkları buna karşın söz konusu oluşuma karşı çıkan grupların var olduğu, üyelerinin popüler kişilerden oluştuğu” görüşlerinin ise Hürriyet

gazetesinin Akil İnsanlar Heyetine ilişkin ana yaklaşımı olduğu gözlenmiştir.

Teorik kısımda belirtildiği gibi kamusal alan oluşumu için bireylerin genel yarara ilişkin meseleler üzerine kısıtlanmamış bir biçimde tartışabilmeleri gerekmektedir. Bu tür bir tartışmanın gerçekleşmesi için bireylerin öncelikle her tür bilgiye ulaşabilmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda Hürriyet gazetesi, Cumhuriyet gazetesine oranla daha nesnel ve dengeli bir yayıncılık anlayışı benimseyerek kamusal alan oluşumuna katkı sağlamıştır.

Kaynakça

- Baumann, Z. (2003). Yasa Koyucular ile Yorumcular, Modernite, Postmodernite ve Entelektüeller Üzerine, İstanbul: Metis.
- Bektaş, A. (2000). Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi. İstanbul: Bağlam.
- Golding, P. ve G. Murdock (2002). “Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik”. Medya, Kültür Siyaset içinde. D. Beybin Kejanlıoğlu (Çev.). Süleyman İrvan (Der.). Ankara: Alp. 59-97.
- Habermas, J. (2014). Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü. T. Bora ve M. Sancar (çev.). İstanbul: İletişim.
- Habermas, J. (2015). Kamusal Alan. M. Özbek (Ed.), Kamusal Alan içinde (s. 95-102). İstanbul: Hil.
- İnal, M. A. (1996). Haberi Okumak. İstanbul: Temuçin.
- İnceoğlu, G.Y. ve N. A. Çomak. (2009). Metin Çözümlemeleri. İstanbul: Ayrıntı.
- Johnson, P. (2001). “Habermas’s Search for the Public Sphere”. European Journal of Social Theory. Vol 4, No.2, ss. 215-236.
- Kapani, M. (1996). Politika Bilimine Giriş. Ankara: Bilgi.
- Kejanlıoğlu, D. B. (2015). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. M. Özbek (Ed.), Kamusal Alan içinde (s. 837-860). İstanbul: Hil.
- Ku, A., S. (2000). “Revisiting the Notion of ‘Public’ in Habermas’s Theory-Toward a Theory of Politics of Public Credibility”, Sociological Theory, Vol.18, No.2, ss. 216-240.
- Özerkan, Ş. (2009). Haber Analizi ve Arşiv İncelemeleriyle Türkiye’de 9 Gazete. Ankara: Nobel.
- Sözen, E. (1997). Medyatik Hafıza. İstanbul: Timaş.
- Tokgöz, O. (2014). Siyasal İletişimi Anlamak. Ankara: İmge.

İnternet

- Fırat, H. (Yapımcı). Başbakan İle Özel. Ankara: CNN Türk (29.03.2013).
<http://www.discourses.org>